

Een archeologisch bureau-onderzoek aan de Grootschermerweg te Grootschermer, gemeente Schermer (NH)

Gemeente Schermer
Bouw- en Woningtoezicht
d.d. 10 april 2010

JS

met in acht-neming van de
voorwaarden

AKKOORD

6.

Gewaarmerkt als behorende bij besluit
van

B. en W.
de Raad

d.d. 10 april 2010 No. RA/BW/

Mij bekend, 20100093

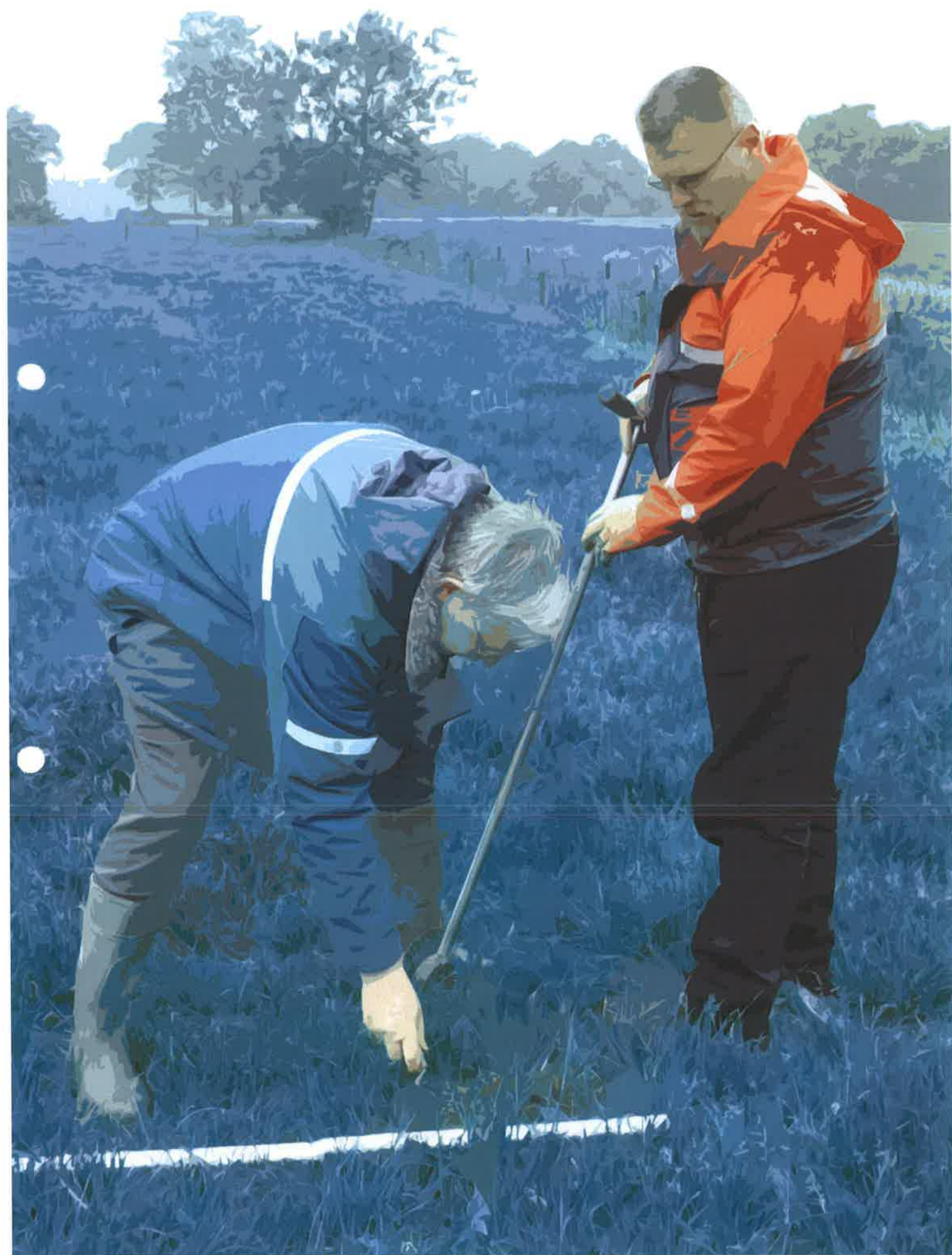
De Gemeentesecretaris van
Schermer,

[Handwritten signature]

M. Verboom-Jansen & A.J. Wullink

ARC-Rapporten 2010-219

Geldermalsen
2010
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek aan de Grootschermerweg te
Grootschermer, gemeente Schermer (NH)

ARC-Rapporten 2010-219
ARC-Projectcode 2010/540

Tekst

M. Verboom-Jansen & A.J. Wullink

Afbeeldingen

M. Verboom-Jansen

Redactie

K. Otten

Beheer en plaats van documentatie
ARC bv

Versie 1.2 (Concept), 30 september 2010

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2010

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

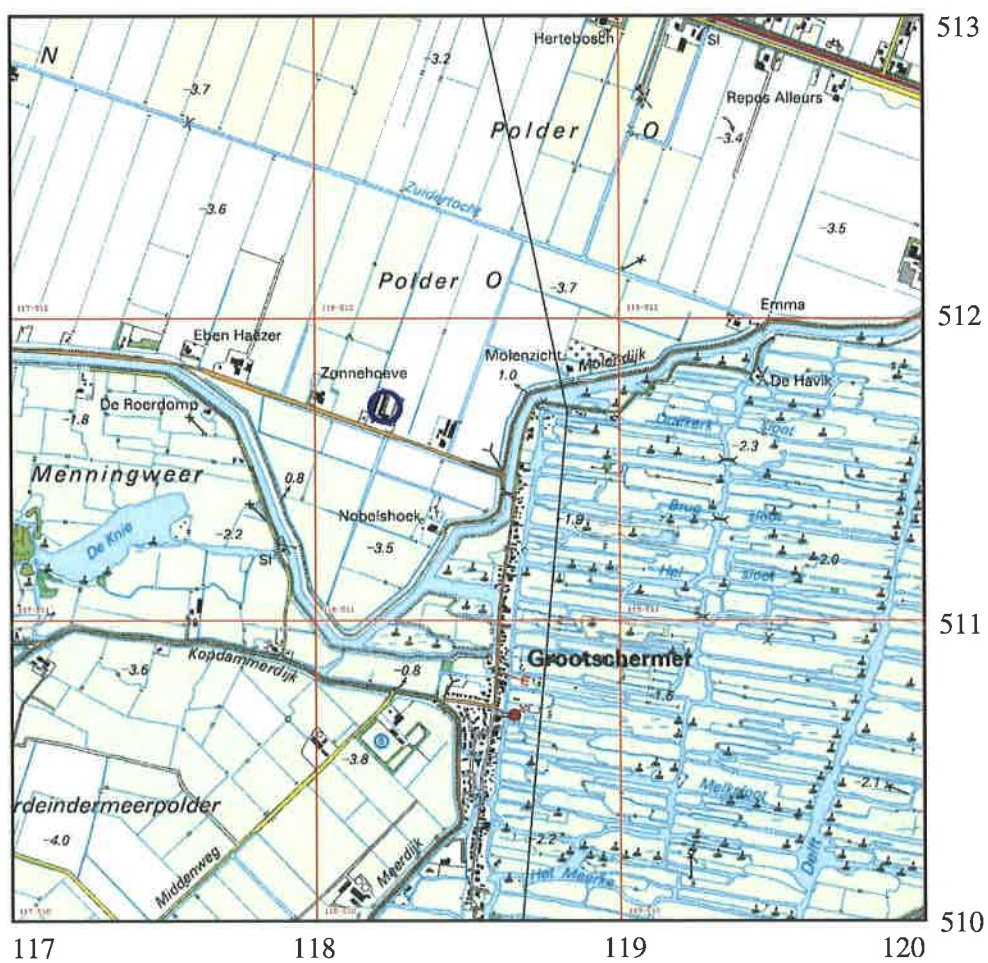
Projectnaam	Grootschermer, Grootschermerweg
Projectcode	2010/540
CIS-code	42.959
Projectleider	A.J.Wullink
Contact	0345-620101, a.j.wullink@arcbv.nl
Opdrachtgever	Wareco, dhr. F. Versloot
Contact	020-7504600, versloot@wareco.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Schermer, mw. J. Stet
Contact	072-5037327, j.stet@schermer.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Grootschermerweg 2
Plaats	Grootschermer
Gemeente	Schermer
Provincie	Noord-Holland
Kaartblad	19D
RD-coördinaten	NW: 118.210/511.775 NO: 118.266/511.755 ZO: 118.246/511.680 ZW: 118.181/511.687
Oppervlakte	ca. 6.000 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Wormer
Geomorfologie	Vlakte van zee-of meerbodemaftzettingen
Bodem	Kalkrijke poldervaaggronden
Historische situatie	In 1832 was de onderzoekslocatie onbebouwd en in gebruik als weiland; in 1900 was dit nog steeds het geval. De huidige bebouwing werd tussen 1961 en 1983 gerealiseerd.
Archeologische verwachting	Zeer lage trefkans op archeologische resten en/of sporen.

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Wareco heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek voor een terrein aan de Grootschermerweg te Grootschermer uitgevoerd. Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorgenomen nieuwbouw op de locatie. Bij deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische waarden bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt in het oosten van de Schermer, in Polder O, in het buitengebied van Grootschermer, aan de Grootschermerweg 2 (zie afb. 1). De helft van de onderzoekslocatie is momenteel in gebruik als bouwland. In het westen van de onderzoekslocatie zijn twee schuren van totaal ongeveer 1.500 m² aanwezig, waarvan de betonvloer op 0,6 m –mv ligt. De onderzoekslocatie beslaat ongeveer 6.000 m² en ligt op ongeveer 4 tot 4,3 m –NAP.

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

De huidige schuren zullen worden gesloopt. Op de onderzoekslocatie zullen nieuwe schuren worden gerealiseerd. Voor de betonfundering zal de bodem tot 0,6 m –mv worden ontgraven. Er wordt uitgegaan van een bodemverstoring van 6.000 m².

1.4 Doel van het bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

1.5 Werkwijze bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruikgemaakt van Archis2 – de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) –, de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruikgemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. Voor onderhavig onderzoek is gebruikgemaakt van de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Noord-Holland³ en de beleidsadvieskaart van de gemeente Schermer. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

³<http://chw.noord-holland.nl>.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

De onderzoekslocatie ligt in een droogmakerij in het westelijk veengebied. Het westelijk veengebied is ontstaan in het Holoceen, de huidige warme periode (10.000 ^{14}C jaar geleden tot heden). Tijdens het Holoceen steeg de zeespiegel, waardoor de grondwaterspiegel in Nederland ook steeg. Hierdoor werd veen op de reeds aanwezige pleistocene afzettingen gevormd. Dit veen wordt gerekend tot de Formatie van Nieuwkoop, de Basisveen Laag.

Doordat de zeespiegel bleef stijgen, werd het Basisveen vanuit het westen door de zee overstromd. Daarbij ontstond eerst een brakwatermilieu waarin (lagunaire) klei werd afgezet. Rond 4.100 v. Chr. veranderde dit brakwatermilieu in een waddegebied, achter een kustbarrière met veel openingen (open kust). Het sediment dat hierbij werd afgezet, wordt gerekend tot de Formatie van Naaldwijk, Wormer Laagpakket (Berendsen 2004).

In het Subboreaal (5.000-2.900 ^{14}C jaar geleden) nam de snelheid van de zeespiegelstijging af. Dit resulteerde in een toenemende aanvoer van zand naar de kust, waardoor de eerder gevormde strandwallen zich konden stabiliseren (Berendsen 2004). Het waddegebied achter de strandwallen slibde steeds verder op. Daarnaast bouwde de kust zich uit doordat westelijk van bestaande strandwallen nieuwe strandwallen gevormd werden. Deze strandwallen liggen ten westen van de huidige Schermer. Door de uitbouw van de kust ontstond geleidelijk een gesloten kust. De achter de strandwallen liggende ondiepe lagune werd steeds zoeter, waardoor er op grote schaal veen gevormd kon worden. In de Schermer was dit het geval toen het zeegat van Bergen rond 1.200 v. Chr. dichtslibde (ongeveer 3.200 jaar geleden) (De Mulder et al. 2003). Dit veen wordt gerekend tot de Formatie van Nieuwkoop, Hollandveen Laagpakket. In eerste instantie was er sprake van een eutroof (voedselrijk) milieu waarin riet- en broekveen werd gevormd. Naarmate het veenpakket dikker werd en de veenvormende planten niet meer bij het grondwater konden komen, ontstonden er oligotrofe (voedselarme) milieus, waarin uit voornamelijk veenmosveen bestaand hoogveen werd gevormd (De Mulder et al. 2003, Berendsen 2004). Het veengebied werd doorsneden door enkele veenrivieren. Langs deze veenrivieren vond niet of nauwelijks fluviatiele sedimentatie plaats.

Vanaf de 9e of 10e eeuw n. Chr. werd het veen ontgonnen vanuit deze veenrivieren. Om het gebied geschikt te maken voor landbouw, werden afwateringssloten haaks op de veenrivieren aangelegd. Door de ontwatering van het veen trad inklinking en oxidatie van het veen op, waardoor het maaiveld daalde. Hierdoor moesten de sloten verdiept worden om de percelen opnieuw te ontwateren, waardoor er opnieuw inklinking optrad. Op deze manier vernatte de veengebieden totdat het niet meer mogelijk was om de percelen genoeg te ontwateren voor landbouw. Op dat moment werd overgeschakeld op veeteelt. Door het dalende maaiveld en de stevige wind konden afwateringssloten uitgroeien tot meren. De percelen verbrokkelden hierbij tot eilandjes, zoals nu nog te zien in de Eilandspolder. Door de uitbreiding van de

Zuiderzee ontstonden in Noord-Holland grote meren, waaronder in de Schermer en Beemster. Het Schermeer werd tussen 1631 en 1635 drooggemalen en ingepolderd, waardoor de veeneilanden van de huidige Eilandspolder van de Zuiderzee werden afgesloten. Doordat het oorspronkelijk aanwezige veen dus is verdwenen, ligt nu in de meeste droogmakerijen het Wormer Laagpakket aan het oppervlak.

Op de onderzoekslocatie is volgens de geomorfologische kaart een vlakte van zee- of meerbodemaflavingen aanwezig (2M33; zie afb. 2). Ter plaatse van de Eilandspolder (oostelijk van de onderzoekslocatie) is een ontgonnen veenvlakte (+/- klei/zand; 2M46) en een ontgonnen veenvlakte met petgaten (2M47) aanwezig. In de vlakte van zee- of meerbodemaflavingen zijn volgens de bodemkaart (afb. 3) op de onderzoekslocatie kalkrijke poldervaaggronden in zware klei (Mn45A-III* en Mn45A-IV) te vinden. Dit zijn kleigronden waarin nog weinig bodemdifferentiatie is opgetreden (De Bakker & Schelling 1989).

2.2 Bekende archeologische waarden

Omdat de onderzoekslocatie in een droogmakerij ligt, heeft deze op de IKAW een zeer lage trefkans (zie afb. 4). Op de beleidskaart van de gemeente Schermer staat vermeldt dat op de onderzoekslocatie archeologisch onderzoek noodzakelijk is wanneer het plangebied meer dan 2.500 m² beslaat en de ingrepen dieper dan 40 cm gaan. Omdat de onderzoekslocatie gedurende het grootste deel van het Holoceen deel heeft uitgemaakt van een groot veenmoeras, was de onderzoekslocatie lange tijd niet aantrekkelijk voor bewoning. Ook het waddengebied dat daarvoor aanwezig was, was niet aantrekkelijk voor bewoning. Door erosie en afslag in het voormalige Schermeer zijn eventuele middeleeuwse ontginningssporen verdwenen. De trefkans op archeologische resten en/of sporen uit de periode Neolithicum – Late Middeleeuwen is daarom zeer laag.

De zeer lage verwachting op archeologische resten voor de omgeving van de onderzoekslocatie komt ook naar voren uit het kleine aantal archeologische vondsten in de droogmakerij. Ongeveer 5,2 km ten westen van de onderzoekslocatie is een waarneming in de droogmakerij bekend (waarnemingsnr. 228.095). Hier zijn diverse fragmenten aardewerk uit de Nieuwe Tijd (1650-1950) aangetroffen. Ook 6,1 km ten zuidwesten van de onderzoekslocatie, in de droogmakerij, zijn fragmenten aardewerk uit de Nieuwe Tijd aangetroffen (waarnemingsnr. 132.745).

Samenvattend kan worden gesteld dat de onderzoekslocatie een zeer lage trefkans heeft op resten en/of sporen uit de periode Neolithicum – Late Middeleeuwen.

2.3 Historische situatie

De ringdijk van de Schermer is in historisch en geografisch opzicht van zeer grote waarde.⁴ De dijk werd aangelegd alvorens met het droogmalen van de Schermer werd begonnen. In eerste instantie was er geen ruimte voor dorpen in de Schermer

⁴Bron: <http://chw.noord-holland.nl>.

en in 1635 was er dan ook geen enkel dorp in de Schermer te vinden ⁵. In 1680 is er verspreid langs een paar wegen een aantal huizen aanwezig. Later ontstonden de kernen Stompetoren en Zuidschermer in de droogmakerij. Het dorp Grootschermer, dat vroeger Zuideinde van Schermer of Zuid-Schermer heette, ontstond in de tweede helft van de 13e eeuw.⁶ Volgens Van der Aa (1839–1851) bestond Grootschermer oorspronkelijk uit twee dorpen, die aan elkaar gegroeid zijn (Zuid- en Noord-Schermer).

De onderzoekslocatie is na de inpoldering lange tijd onbebouwd geweest. Op de kadastrale kaart van begin 19e eeuw (afb. 5) en topografische kaart van begin 20e eeuw (afb. 6) is geen bebouwing op de onderzoekslocatie te zien en is het gebied aangegeven als weiland. De schuur op de onderzoekslocatie is tussen 1961 en 1983 gerealiseerd.⁷

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie worden opgesteld. De onderzoekslocatie ligt in een droogmakerij in het westelijk veengebied. Gedurende het grootste deel van het Holocene maakte de onderzoekslocatie deel uit van een veengebied dat onaantrekkelijk voor bewoning was. Ook het waddenmilieu dat daarvoor aanwezig was, was niet geschikt voor bewoning. Daarnaast zijn door erosie en afslag in het voormalige Schermeer eventuele middeleeuwse ontginningssporen verdwenen. Hierdoor heeft de onderzoekslocatie een zeer lage trefkans op resten en/of sporen uit de periode Neolithicum – Late Middeleeuwen. Mogelijk kunnen er onder de bouwvoor resten en/of sporen uit de Nieuwe Tijd worden aangetroffen. Door de hoge grondwaterstand kunnen zowel organische als anorganische resten bewaard zijn gebleven.

⁵Beleidsnota archeologie gemeente Graft-de Rijp en Schermer

⁶<http://schermereiland.geschiedenisbank-nh.nl/>.

⁷Bron: www.watwaswaar.nl.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocatie ligt in een droogmakerij (de Schermer) in het westelijk veengebied. In het Vroege Holocene maakte de onderzoekslocatie deel uit van een waddengebied. Afzettingen uit dit milieu worden gerekend tot het Laagpakket van Wormer binnen de Formatie van Naaldwijk. Vanaf ongeveer 3.200 jaar geleden trad veenvorming op de onderzoekslocatie op. Dit veen wordt gerekend tot de Formatie van Nieuwkoop, het Hollandveen Laagpakket. Vanaf de 9e en 10e eeuw werd dit veengebied ontgonnen waardoor inklinking optrad. Door de uitbreiding van de Zuiderzee ontstonden in het veengebied grote meren, waaronder het Schermeer. Hierdoor werd het aanwezige veen op de onderzoekslocatie geërodeerd en ligt thans het Laagpakket van Wormer aan het oppervlak. Zowel het waddengebied als het veengebied waren onaantrekkelijk voor bewoning. Eventuele middeleeuwse ontginningssporen zijn verdwenen door erosie en afslag in het voormalige Schermeer. In 1832 was de onderzoekslocatie onbebouwd en in gebruik als weiland. In 1900 is dit nog steeds het geval. De huidige bebouwing is tussen 1961 en 1983 gerealiseerd.

Geconcludeerd kan worden dat de onderzoekslocatie een zeer lage trefkans heeft op resten en/of sporen uit de periode Neolithicum – Late Middeleeuwen. Onder de bouwvoor kunnen mogelijk nog resten en/of sporen uit de Nieuwe Tijd worden aangetroffen.

4 Aanbeveling

Gezien de zeer lage trefkans op archeologische resten en/of sporen ouder dan Nieuwe Tijd, wordt geadviseerd de onderzoekslocatie vrij te geven. Het is aan het bevoegd gezag, de gemeente Schermer, om op basis van dit advies een selectiebesluit te nemen. De meldingsplicht conform art.53 van de Monumentenwet uit 1988 blijft echter wel van kracht. Mochten bij graafwerkzaamheden op de onderzoekslocatie alsnog archeologische resten en/of sporen worden aangetroffen, dient dit direct te worden gemeld aan het bevoegd gezag.

Literatuur

- Aa, A.J. van der, 1839–1851. *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, bijeengebragt door A.J. van der Aa, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden*. Gorinchem.
- Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland; de hogere niveaus*. Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.J.F. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.

119285 / 512642

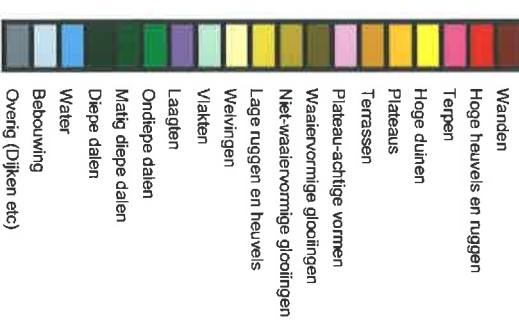
117063 / 510826

Legenda

HUIZEN

TOP10 ((c)TDN)

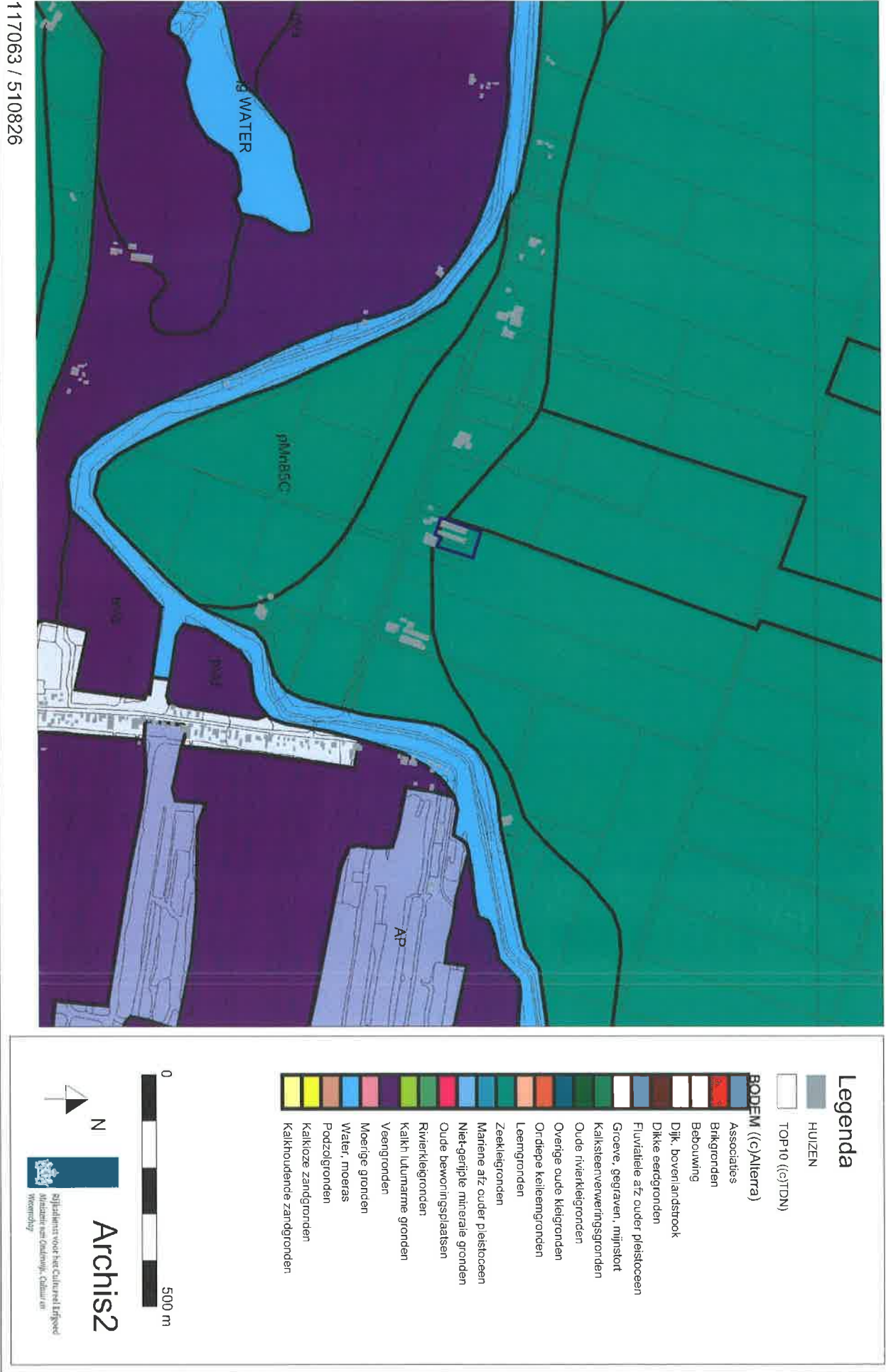
GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)

0 500 m

119285 / 512642

117063 / 510826

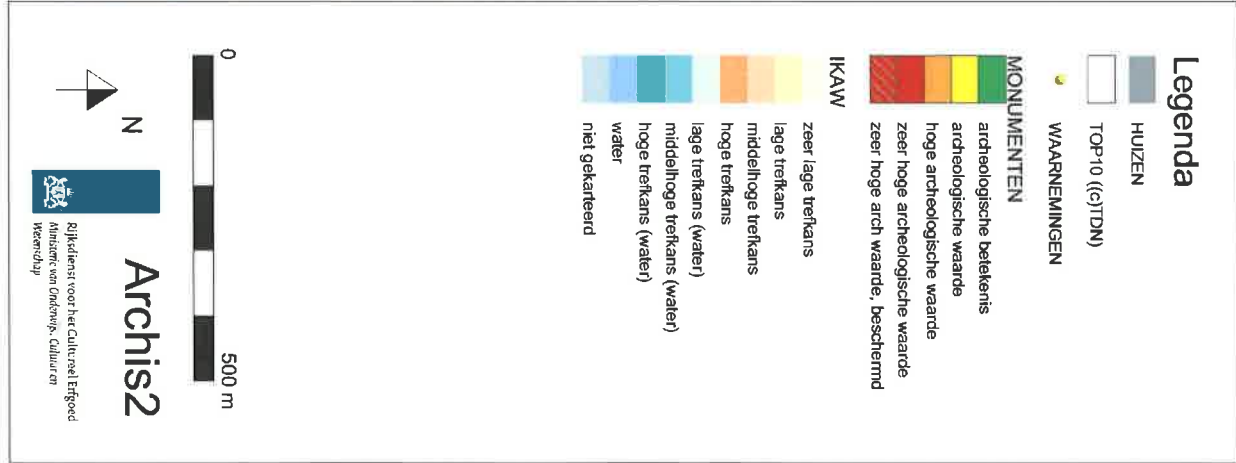
Abbeelding 3. Bodemkaart van de onderzoekslocatie (blauw omlijnd) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis2.

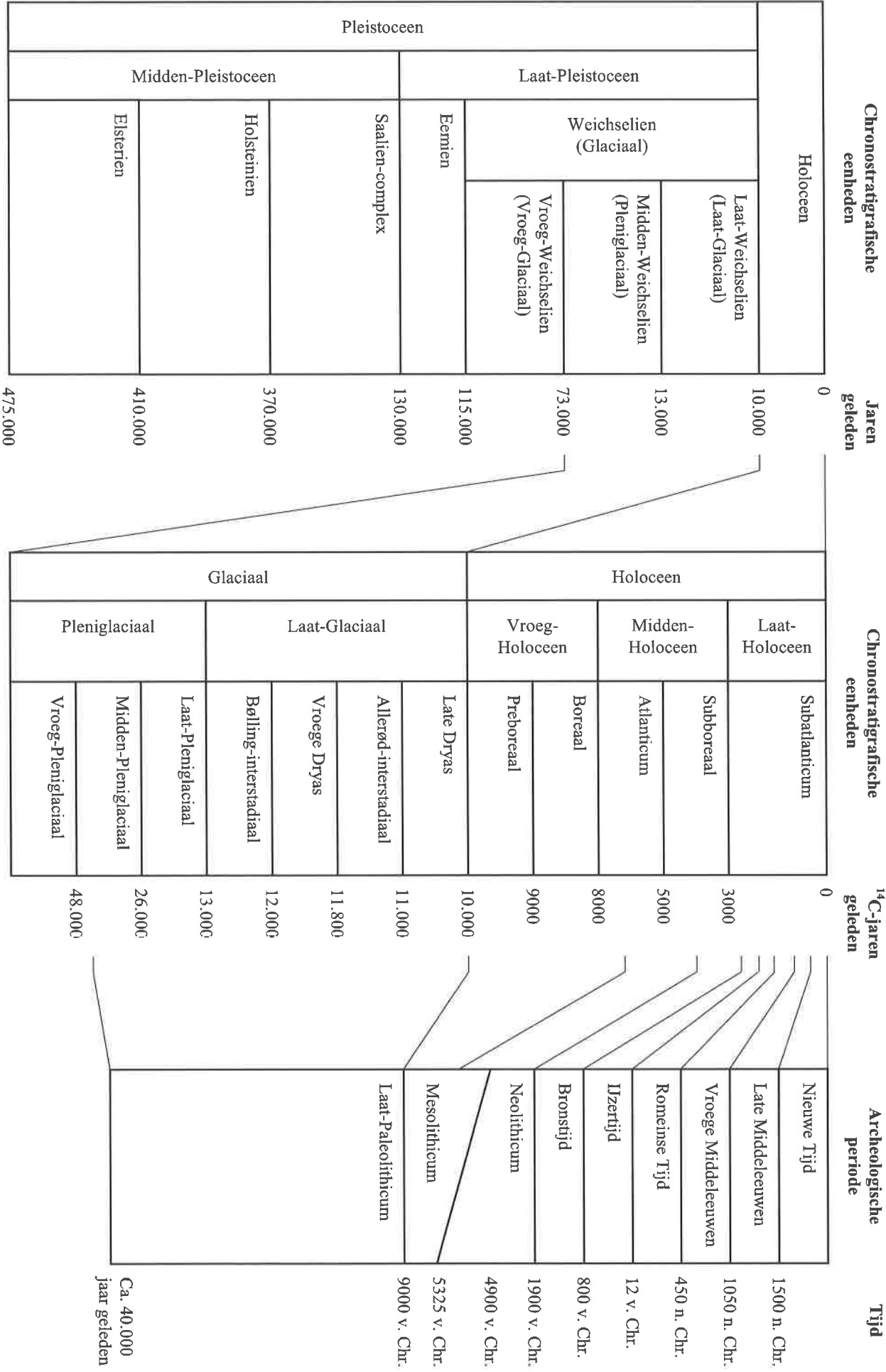
119285 / 512642

117063 / 510826

Afbeelding 4. Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (blauw omlijnd) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst* voor het Cultureel Erfgoed/Archis2.

Bijlage 1. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.